

FREUD'DA AHLAK DUYGUSUNUN KAYNAĞI VE KANT'IN AHLAK DÜŞÜNÇESİ

Fatih YILDIZ*

ÖZET

Freud insanı "libido" ile "bilinç dışı"nın yönettiği bir varlık olarak tanımlarken Kant insanın bedensel arzu ve isteklerinin olduğunu ancak bunlara direnebilen bir aklının da olduğunu ve onun kendi aklına güvenmesi gerektiğini söyler. Freud'da özne büyük oranda "O" diye adlandırdığı "bilinç dışı"dır. Kant bilinç dışının yönettiği öznenin yerine rasyonel tercihler yapabilen "akıllı varlığı" koymak ister. Freud'a göre çocuk "oidipal dönem"de karşı cinsten ebeveynlere özel bir tür sevgi besleyerek hemcinsini öldürmek ister. Ancak korku ve sevgi karışımı duygulardan ötürü çocuk ilk vazgeçişini burada yaparak hazlarını ertelemeyi ve daha uygun sevgi nesnelere yöneltmeyi öğrenir. Bu durumdan kendi cinsinden olan ebeveynle özdeşleşerek çıkan çocuk kendi içinde ahlaki bir merci olan "süper egoyu" oluşturur. Freud "oidipus kompleksi"nin özdeşleşme ile çözülebileceğini düşünse de "oidipal" sınavın bizim ileriki yaşamımızda göz ucuyla da olsa bize anne yada baba olarak görünen kadın ve erkeklerle yeniden ve yeniden yaşandığı düşünülmektedir. İşte böylesi bir durumda Kant'ın "ödev ahlakı" bize çağrı yapar ve yıllar önce korkuyla yaptığımız vazgeçiş şimdi rasyonel bir tercihle yapmamızı buyurur. Fakat bu tartışma daha ileri götürüldüğünde Kant, tercih durumunda kalan bireyin kendi içsel doğası ile çatışma durumundan çıkamayacağını söyler. O, buradaki ikilikten insan doğasında yapılacak bir evrimle çıkılabileceğini söyler. Bu makalede, bedensel bir dönüşümle gerçekleşen evrim, ontolojik bir dönüşüm olarak ele alınacak ve bitimsiz bir mutluluğun ancak bu koşul altında mümkün olacağı tartışılacaktır.

Anahtar kavramlar: Haz, bilinç dışı, akıl, otonomi, mutluluk, ontolojik dönüşüm, kastrasyon, etik.

(The Source of Ethical Sense in Freud and Kant's Thought of Ethics)

ABSTRACT

While Freud defines a human as being governed by libido and unconscious, Kant says a human has physical desires and needs but also a reason to resist these and s/he should depend on his/her reason. According to Freud, subject is mostly the It, otherwise called unconscious. Kant, on the other hand, wishes to replace the subject governed by unconscious with the being who can make rational choices. For Freud the child wishes to kill his/her own kind by feeling a special kind of love for his/her parent of opposite sex in the oidipal period. However, due to feelings of fear and love together, the child learns to postpone his/her lusts and retort to more suitable love objects by making the first give up in life. The child who ends up identifying with the parent of the same sex makes up the super ego which is an ethical category in himself/herself. Although Freud thinks that oidipus complex can be overcome by identifying with that of the same sex, oidipal examination is considered to be experienced again and again with men and women who might possibly be a mother or father in future years. In such a case, Kant's task ethics makes us a call and tells us to realise what we had given up years ago with feelings of fear through a rational choice.

Keywords: Lust, unconscious, reason autonom, happiness ontological change, castration, ethic.

* Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü doktora öğrencisi
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2015 Bahar, sayı: 19, s. 137-151
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Bir etik uzmanının ilk sorusu ahlak felsefesinin nasıl yapılacağı ve ne tarz bir yöntemin uygulanacağı sorusu olmalıdır. Çünkü felsefe özü gereği refleksiyonlu bir düşünme tarzıdır ve söz konusu ahlak olunca kişinin ahlaki edimler üzerine refleksif yöntemle yaklaşması tehlikeli bir durum oluşturabilir. “Kendi üzerine dönüp, düşünme” olarak değerlendirebileceğimiz refleksiyon kişinin kendi ahlaki davranışları söz konusu olduğunda sorunlar yaratabilir. Örneğin, belki de o ana kadar ahlaki bir erdem olarak kibirli olmamayı başarmış birisinin “ben kibirli değilim” demesi eyleminin değerini düşürür. Öyleyse ahlaki tavrın ilk düsturu refleksiyonsuz bir tavidir. Etik yöntem ya da ahlak üzerine düşünme aynı zamanda, kendini aldatmayan ve samimi olan bir tutum izlemelidir. Dikkat edilmesi gereken diğer nokta, ahlak filozofunun yargılayıcı tavır ve davranışlardan kaçınması gerektiğidir. “Sen ahlaksızsın.” demek bile bir tür ahlaksızlık olarak nitelendirilebilir. Suçlayıcı ve hüküm verici tutumlar içine girilmemelidir. “Ahlak felsefesinde yöntem” üzerine olan tartışmamızı filozofun sürdürdüğü hayat ile felsefesi arasındaki kurduğu bağ üzerinde biraz durup düşünerek derinleştirelim.

İnsan davranışları, değer içerikleri açısından, ancak yargılamamak kaydıyla inceleyen bir filozofun önünde iki seçenek vardır. Ya yaşadığı gibi yazmak ya yazdığı gibi yaşamak. İlkine, yaşadığı gibi düşünmek ikincisine, düşündüğü gibi yaşamak diyebiliriz. Bir filozofun düşüncelerini ise onun kişilik realitesi oluşturur. Ancak onun bu kişiliği tarihsel ve kültürel koşulların bir sonucu olarak doğup gelişmiştir. Freud yaşadığı yüzyılın materyalist determinizm anlayışından etkilenecek “anatomi kaderdir” demiştir. Kant ise insanı “homo noumenon” ve “homo phaenomenon” olarak ikiye ayırmış ancak bu da bölünmüş bir insan anlayışı doğurmuştur. Bu çalışmada önce ahlak duygusunun Freud ve Kant'taki kaynakları gösterilip sonra bu düşünürlerin bölüp parçaladığı insan tasvirinden bütünlüklü bir insan portresine bir tür metamorfoz olan, ontolojik dönüşüm ile ulaşabilme imkanı tartışılacaktır. Ayrıca insan davranışlarının dinamikleri çözümlenmeye çalışılıp, elde edilen bilgiler değerler alanı ile birleştirilerek etik bir mutluluk anlayışına ulaşmak hedeflenmektedir. Bununla birlikte insani ilişkideki ahlaki zaafımızın, bizi zaaf gösterdiğimiz insana karşı borçlu kıldığı ve bizi ona karşı bir hediye vermeye mecbur bıraktığı da bir ara söz, olarak söylenebilir. Borçluluk duygusu sonucu her insanda borçlu olduğumuz kişinin yüzünü görürüz. Bu duygu insanın gücünden çalar ve onu pasifleştirir. Böylelikle "mutluluk nedir" sorusuna Nietzsche'nin “gücün büyüdüğü duygusu” sesi gelir kulaklarımıza.¹

Ahlak Duygusunun İlk Kaynağı

Haz doğuştan gelmeyip doğumla birlikte bedende doğup gelişen ve değişik aşamalardan geçerek olgunlaşan bir süreçtir. Haz insanın tene

¹ F. Nietzsche, *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul, 2001, s. 14.

bürünmesi deri ile kaplanması sonucu oluşur. Freud bununla ilgili olarak şöyle söyler: “Cinsel fonksiyon başından başlayıp bizim bildiğimiz son aşamasına ulaşınca kadar karışık bir gelişim yolunu geride bırakır ... sonunda üreme hizmetine girer.”² O, insan davranışlarının haz prensibi tarafından yönetildiğini, insanın her davranışında hazı hedef alan bir varlık olduğunu söylemiştir: “Evet bizim varsayımımıza göre, ruhsal aygıtı faaliyete iten güçler büyük fizik gereksinimlerin dışavurumu niteliğiyle organlarda üretilir. ... Biz bu organik gereksinimleri ruhsal faaliyetin uyarıcıları olmaları dolayısıyla içgüdü diye ... nitellemekteyiz.”³ Fakat insan her durumda bu içgüdülerinin bilincinde değildir. Yasak objelere, duyulan arzular, bastırılır ve bilinç dışının derinliklerine itilir. Bu durumu kişi, arzuları yerinde ve zamanında doyuma ulaştırması için egoyu sevk ederek çözer. Freud buna “gerçeklik ilkesi” adı verir. “Bu ilke sonunda, haz elde etme niyetinden vazgeçmez ama yine de doyumun ertelenmesini, bir dizi haz elde etme olasılığından vazgeçilmesini ve hazzı uzun, dolaylı yolda bir adım olarak, hazzsızlığa geçici olarak katlanılmasını ister ve uygular.”⁴ “Diyelim aracı hareket ettiren bütün itici güç, *es* (içgüdülerin kaynağı olan *id*) tarafından karşılanıyorsa *Ben (ego)* direksiyon görevini yüklenir.”⁵ Freud’un çok katmanlı bir varlık olarak ele aldığı insanın katmanlarından biri olan *Süper ego* ise çocukken gelişen ve insandaki ahlak duygusunun ilk kaynağı olan bir yapı özelliğini taşımaktadır. Çocuk anneye duyduğu sevgiden dolayı babayı ortadan kaldırmak ister bu yüzden babadan misilleme göreceğinden ve kastrasyona uğratılacağından korkar. Bu korku nedeniyle babayla özdeşleşir. Böylelikle ilk defa dürtülerine bir sınır koyar. “Çocuk babasıyla, kendisini onunla özdeşleştirerek başa çıkar. Oğlanın annesine yönelik cinsel istekleri daha da şiddetlenene ve baba onların önünde bir engel olarak algılanana dek bir süre bu iki ilişki yan yana gelişir; buradan Oidipus karmaşası başlar.”⁶ Freud’a göre “gelişim seyri içinde süperego ayrıca ebeveynlerin yerine geçenlerin -eğitimcilerin, öğretmenlerin, ideal model olarak seçilen insanların- etkisi altında kalır. ... Bu sonraki ebeveynlerle de özdeşimler gerçekleşir ve bunlar da kişiliğin oluşumuna önemli katkılarda bulunur.”⁷ Kız çocuk ise belirli bir kastrasyon korkusu yaşamadığı için o ahlak duygusunu daha az içselleştirir bu nedenle onun ahlakı dışsal bir babaya bağlı olarak kalır. “Freud’a göre kız çocuk her iki ebeveyni de içselleştiremez ve bu nedenle oidipus karmaşasını hiçbir zaman çözemez. Hiçbir zaman sağlam bir üstbenlik oluşturamaz. Ebeveynlerden tam olarak bağımsızlaşamaz. Oysaki erkek çocuk babayı içselleştirdiği için bunu

² S. Freud, *Kendi Kendine Psikanaliz*, çev. Tahsin Büyükören, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul, 1994, s.38.

³ S.Freud, *age*, s.26.

⁴ S. Freud, *Metapsikoloji*, çev. Emre&Ayşen Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 2002, s.268.

⁵ S. Freud, *Kendi Kendine Psikanaliz*, çev. Tahsin Büyükören, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul, 1994, s.26.

⁶ S. Freud, *Metapsikoloji*, çev.Emre&Ayşen Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 358.

⁷ S. Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, çev. Selçuk Budak Öteki Yayınları, Ankara, 1997, s.93.

başarır.”⁸ Dolayısıyla baba ile özdeşleşerek babanın ahlakını özümseyen çocuk babası yanında olmadığına da onun gibi davranmayı, adil olmayı v.b. şekilde davranmayı becerebilir. Bunlar insandaki ahlaki davranış örüntülerinin ilk örnekleridir. İlk olması dolayısıyla da yetkin mükemmel bir ahlak örneği olamaz. Çünkü, ahlaki bir tercih değildir. Ahlaki tercih, hiçbir tesir altında kalmadan, dış etkenlerden ve içsel itkilerden bağımsız olarak alınmış bir karardır. Oysa çocuğun, Kantçı bir tabir ile “eğilimlerini” başka bir söylem ile hazzını kastrasyon korkusundan dolayı bastırması, bilinçli ve ayırında olarak yaptığı bir şey değildir. Bütün bunlardan dolayı süperego bir "kategorik imperatif" değildir. Çünkü "kategorik imperatif" koşulsuzdur. *Süper egonun* çekirdeğini korku oluşturduğu için bu bir ahlak yasası değil "buyurtudur". (Vorschriften). Çocuk hayatının başlangıcında korunmaya muhtaç ve çaresiz olduğundan babanın esirgemesini kaybetmek istemez. Freud'a göre çocuk: “Bağımlı olduğu kişinin sevgisini kaybedecek olursa, çeşitli tehlikelerden korunması da ortadan kalkar. Her şey bir yana, bu güçlü kişinin üstünlüğünü cezalandırma biçiminde göstermesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla başlangıçta sevgiyi kaybetme riski içeren şey kötüdür... Kişinin kötü şeyi fiilen yapmasıyla sadece yapmaya niyetlenmesinin pek fark yaratmamasının nedeni işte budur. Her iki durumda da sadece otorite bunu keşfettiği takdirde ve keşfettiği zaman tehlike ortaya çıkar ve otorite her iki durumda da aynı şekilde davranır.”⁹ Boşanmış anne babaların çocuklarında ortaya çıkan patolojilerin, çocuğun “ben babamın evden gitmesini istediğim için babam bizi terk etti” düşüncesi ile birlikte kendini bilinç dışında suçlu hissetmesinden ve ben kötü bir çocuğum duygusundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu konumdaki çocukların çok katı, acımasız ve cezalandırıcı bir vicdan ya da "süper ego" geliştirdiğini yetişkinlik yaşamında kendini cezalandırma yoluna giderek ağır suçluluk duyguları altında ezildiklerini de bunlara ekleyebiliriz. “Bu ruhsal duruma "vicdani rahatsızlık" denir; ama gerçekte bu adı hak etmez, çünkü bu aşamada suçluluk duygusunun sadece bir sevgiyi kaybetme korkusu "sosyal" bir kaygı olduğu açıktır.”¹⁰ *Ödipus kompleksinin* kalıntısı ve mirası olan süperego, Kantçı terminolojiyle düşünürsek, “içimdeki ahlak yasasının” çekirdeği olarak değerlendirilebilir. Esirgeyen baba ve esirgeyen Tanrı; “içimdeki ahlak yasası” ve “üzerimdeki yıldızlı gökyüzü” ile paralel olarak düşünülebilir. Ancak salt korku ya da sevgi insanı ahlaklı yapmaya yetmez. İnsan ahlaklı olmayı sadece kendi gücü ve çabasıyla gerçekleştirebilir. Kant'ın etik düşüncesi açısından yetkin bir ahlaki eylemin, “iyi niyet”, “koşulsuz ve özerk olma”, “çıkarsızlık”, “insanı araç değil amaç olarak görme” gibi niteliklerine sahip olması gerekir.

Kant'a göre: “Buyrukların kendileri de, koşul taşıdıklarında, yani istemeyi yalnızca isteme olarak değil, arzu edilen bir etkiye göre

⁸ B. Ciğeroğlu, "Melanie Klein Kursunda Dışıl Konum: Nesne değişiminde Simgeleştirmeye Giden Yolda Baba İşlevi", M.İşıl Ertüzün (Der.) *Baba İşlevi*, İstanbul Bigi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 8.

⁹ S. Freud, *Uygurluk, Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1995, s.310.

¹⁰ S. Freud, *age.*, 311.

belirlediklerinde, yasa değil, pratik buyurtular olan koşullu buyruklardır. Yasalar "arzu edilen etkiyi elde edebilir miyim, ya da bu etkiyi ortaya çıkarmak için ne yapılmalıdır?" diye sorulmaksızın, istemeyi isteme olarak yeterince belirlemelidir, dolayısıyla kesin olmalıdırlar; yoksa yasa olmazlar".¹¹ Buna göre genel anlayışın tersine, insanın duyusal isteklerinin güdümünde davranması tercih değildir. Tercih onun haz karşısında direnebilmesidir. Yine bunun gibi Kant'ı önceleyen bazı fikirlere Aristoteles'te rastlamaktayız Aristoteles'e göre tercih "enine boyuna düşünülen" bir şeydir. "akılla ve düşünmeyle" yapılır. Keza bu filozofa göre erdemli bir eylemin taşınması gereken nitelikler "bilerek yapma" ve "eylemi kendisi için yapmadır".

O halde çocuğun hazza bir sınır koyması, dürtülerine gem vurması sevgi ve korku karışımı nedenlerden olup bilinçli bir seçim olmadığından burada ancak ilkel düzeyde bir ahlaktan söz edebiliriz. Korku ve baskı altındaki insan özgürce tercih yapamaz. Aristoteles'te ahlakın üç koşulu vardır: "Bilinçlilik", "gönüllülük" ve "süreklilik". Onun bu düşünceleri, insanın belirli bir farkındalıkla, kendi iradesiyle ve kalıcı bir şekilde erdemli olma yönünde çaba göstermesi olarak da değerlendirilebilir. Aristoteles'in özellikle erdemlerin daimi olması ile ilgili söyledikleri ilginçtir: "Bir tek kırlangıç baharı getirmez, ne de bir tek gün."¹²

Ne Kadar Freud O Kadar Kant

Kant'a göre insanın hem akıl hem de doğa varlığı olduğunu söylemek yanlış olmaz. O, insanı ahlaki yanıyla akla, bedensel varlığıyla da doğaya ait olarak görür. Ancak insan sadece doğa varlığı olarak kalırsa burada özgürlüğü gerçekleştirme mümkün olamaz. Kant'a göre özgürlük, insanın doğal yanı olan haz doğrultusunda dilediğini yapması değil kendine hakim olması ve güdülerine gem vurması sonucu gerçekleştirilebilir. İnsan davranışlarının sadece haz duygusu tarafından belirlenmesi mekanik bir insan anlayışını doğurur. Oysaki Kant insana rasyonel tercihleri ile seçimlerde bulunabileceği özgürlüklü bir alan açmak istemektedir. O halde davranışlarımızı arzu ve iştihalarımızın belirlememesi gerekiyorsa neyin belirlemesi gerekiyor? Kant hangi durum için ne yapılması gerektiğini söylemek yerine bize genel bir yasa verir: "Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin."¹³ İşte bizim yapmamız gereken kendi özgül istememizi genel bir yasa altına yerleştirmek, kendi istememizle evrensel istemeyi bir tutmaktır. Ancak ölümlü insanoğlu bunu mükemmel bir biçimde başaramaz fakat bunun için çabalayabilir.

Freud'un cinsel haz ya da yaşam enerjisi dediği libido Kant'ın doğal yanımız olarak adlandırdığı bedenimizle ilgili. "Freud'a göre insan

¹¹ İ. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İoanna Kuçuradi ve Diğerleri, TFK Yayınları, Ankara, 1999 .s. 22

¹² Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. S. Babür, Ayraç yayınevi, Ankara, 1997, s. 11.

¹³ İ. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İonna Kuçuradi ve Diğerleri, TFK Yayınları Ankara, 1999, s.35.

libidonun yönettiği ve libidonun taşkınlıklarını en alt düzeyde tutma ilkesine göre ayarlanan bir makineden başka bir şey değildir." ¹⁴ Dolayısıyla bu düşünce özgürlüğe yer bırakmayan deterministik bir insan anlayışına dayanmaktadır. Freud insanın haz merkezli bir varlık olduğunu belirterek insanı yöneten içgüdüsel güçler karşısında akla pek fazla şans tanımaz. Kant ise insana kendi aklına güvenmesini salık verir. Diğer bir şekilde söylersek, insana, Freud ne kadar haz yüklüyorsa, Kant da o kadar akıl yüklüyor. Çünkü bencil güdü, itki ve eğilimlerin akılla kontrol altına alınması gerekir. Bu durumun doğal sonucu hazzın akli doğurduğudur.

Aklın Hazdan Doğması Üzerine

Ahlaki aklın, meydana geliş bakımından, hazdan önce apriori olarak değil tam tersi hazdan sonra geldiği düşünülmektedir. İnsan haz duygusunu hayvanlar gibi doğal bir şekilde, istediği zaman ve istediği yerde yaşayamaz. "Ahlaki akıl" -pratik akıl- insanın haz duygusuna egemen olabilmelerini sağlayan "olması gereklerden" meydana gelir. Bencil hazların olmadığı bir yerde "olmalı" da ortadan kalkar. Artık toplumun iyisi ile kendi iyim aynı, maksimum ile pratik yasa özdeş olur. Başka bir ifade ile iyilik yokuş aşağı, kötülük yokuş yukarı olur. Bu durum özgecilik değildir. Özgecilik başkaları adına ve başkaları için kendinden vazgeçmedir. Oysa söz konusu pratik yasa ve benim kişisel maksimum özdeş olması durumunda hiçbir zorlama olmaz her şey bir ahenk ve uyum içindedir. Benim menfaetim ve çıkarım tüm insanlıkla artık birdir. Burada hazzın insandan sökülüp atılması değil toplumsal kılınması kastedilmektedir. Bu durumdaki kişi cinsel bir eylem sırasında aldığı hazdan daha fazlasını insanlık için hizmet etmekten alır. Artık ne akla ne ahlaki sınıra gerek vardır. Çünkü Vauvenargues'in belirttiği gibi, "iyi içgüdünün akla ihtiyacı yoktur."¹⁵

Kant'ın eğilimler alanı Freud'daki libido alanına tekabül eder. Bu alan nefis, arzu, haz ve şehvetten oluşur. Pratik akli doğuran buradaki eğilimlerdir. Çünkü akıl olmalıyı söyler. Nefis olmazsa akıl da, olmalı da olmaz. Hayvani ve bencil hazlarımızın olmadığı durumda bize ne yapmamız gerektiğini söyleyecek bir otoriteye gerek kalmaz. Haz olduğu sürece akıl da olacaktır ve ikilik devam edecektir. İkilik devam ettiği müddetçe insan, huzuru bulamayacak, gerginlikten kurtulamayacak, sükûta eremeyecektir. Çünkü libidonun istekleri ile "olmalının", yani aklın buyruğu arasında sıkışıp kalacaktır. "Kant ödev etiğini temellendirirken, bununla birlikte insanın bütünsel doğası yerine, salt akli boyutunu dikkate alır, yani onu sadece akıl sahibi bir varlık olarak görür. Çünkü insan bir bütün ya da doğal bir varlık olarak alındığında, o her şeyden önce, çok çeşitli ihtiyaç, güdü ve duygulanımlarıyla doğal nedensellik yasalarına bağlı olup, kendi dışındaki nedenler tarafından belirlenen heteronom bir varlıktır. ... Kant, insana özgü bir ahlaki hayat tarzının temelini insanın doğal yanında değil, söz konusu

¹⁴ E. Fromm, *Psikanaliz ve Zen Budizm*, çev. İlhan Güngören, Met/Er Matbaası, İstanbul, 1979, 22-23.

¹⁵ A. Cevizci, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.145.

doğal yanından bağımsız bir yaşama biçimini gerçekleştirilmesini sağlayan akılda aramak ister.”¹⁶

İnsan, zeminde beden olarak nitelendirilebilecek Soma'ya bindirilmiş bir ruhtan, yani *Psyche*'den ve ona sokuşturulmuş akıldan, *Nous*'dan, meydana gelir. İnsan bedeni onun varlığının *Bios*'unu oluşturur. Mutluluk için sağlam ve sağlıklı bir bedenin gerekli olduğu varsayılmaktadır. Ancak sağlam bedenin garantörü sağlam akıldır. Sağlam vücut sağlam akılda bulunur. Pratik akıldaki ahlaki zaafların bedende Decedance'a neden olduğu düşünülmektedir. Bedendeki çürüme ise ruhu zayıf düşürmektedir. İnsanın yaşadığı ve kendi içinde ya da dışında çözemediği ahlaksal bir çatışma, onda baş ağrısına neden olabilir. Erich Fromm'a göre “ruhsal sağlık ve nevroz sorunu, etiğin sorunları ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Her nevrozun bir ahlaksal sorunu temsil ettiği söylenebilir.”¹⁷

Mutluluk çoğu filozofta ahlaki değerlerle örülmüş olup her istediğini yapabilmek değildir. Bir an için bütün dışsal engellemelerin kaldırıldığını ve içimizden gelen her hazzı yaşadığımızı düşünelim, acaba o zaman mutlu olur muyuz? Bu durumda her zaman ele geçirilemeyen bir şey mutlaka kalacaktır. O halde mutluluk veren eylem, insani bir değer yaratan eylem olmalıdır.

İnsanın değer yaratabilmesi için kendi kendisiyle mücadeleye girmesi gerekecektir. Çünkü insan spontan bir iyi olma çizgisinde sürekli kalmaz. İnsan bir ayağı gazda bir ayağı frende bir sürücü gibidir. Aynı zamanda o arkadan itelenen önden çekilen bir varlıktır.

O halde ahlak mutluluk ilişkisinde mutluluğun iki ayağı olduğu söylenebilir: ahlakilik ve buna bağlı olan güçlü olma duygusu. Ahlaki olmayan fiiller insanın gücünü zayıflatır ve onu Decadence bir varlık yapar. Buna karşın ahlaki edimler gücü tek bir noktada toplar ve insanın gücünü ve kendine olan saygısını artırır. Örneğin cesareti doğuran sorumluluk erdemidir. Görüldüğü gibi burada güç başka bir insan üzerine uygulanan cebir değil kişinin kendine galebe çalmasıdır. O halde erdemın bedenın etkinlik gücünü artırdığını ya da azalttığını söyleyebiliriz. Erich Fromm hiçbir organik neden olmadığı halde zaman zaman baş dönmelerinden yakınan bir öğretmen örneğini verir. “Bu belirtiyi psikanaliste anlatırken gelişigüzel bir şekilde içinde belli güçlüklerle uğraşmakta olduğuna değinir. O kendi kanlarına karşıt olan bazı görüşleri dile getirmek zorunda bulunan başarılı bir öğretmendir.”¹⁸Fromm, bu baş dönmelerini öğretmenin “özünün daha iyi olan yanının, temeldeki ahlaksal kişiliğinin, bütünlüğünü bozmaya ve kendiliğindenliğini sakatlamaya çalışan bir yaşam kalıbına karşı gösterdiği tepkiler”¹⁹ olarak yorumlar.

¹⁶ A. Cevizci, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.177.

¹⁷ E. Fromm, *Kendini Savunan İnsan*, çev. Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 1994, s.216.

¹⁸ E.Fromm, *age.*, s.216.

¹⁹ E. Fromm, *age.*, s.217.

İnsandaki Çatışan Güçlerin Dengesi Olarak Mutluluk

Bazı filozofların ahlak sistemleri insan fizyolojisinin harmonik yapısında temellenmektedir. Platon örneğinde olduğu gibi insanlar fizyolojik olarak aklın, iradenin ve dürtülerin ağır bastığı varlıklar olarak üç gruba ayrılır. Buna göre insan varlıkları bir takım fizyolojik eğilim ve yatkınlıklarla dünyaya gelir. Her yatkınlığın bir erdemi vardır. Aklın erdemi bilgelik; iradenin baskın olduğu insanların erdemi cesaret; dürtülerin yönettiği insanların erdemi ise ölçülülüktür. "Akla karşılık gelen filozoflar devletin en üstün sınıfını, cesaret ve eylem gücüne karşılık gelen bekçiler ya da koruyucular ikinci katmanı, içgüdü ve arzulara denk gelen çiftçiler ve esnafar ise üçüncü katmanı oluşturmaktadır."²⁰ Platon düşüncesinde en tepede akıl sonra ruh ve en son sırada beden gelir. Nietzsche buna itiraz eder ve ruhu yani *Psyche*'yi akıl ve beden arasında sıkışmaktan kurtarıp aklın üstüne koyar ve sıralama şöyle olur: *Psyche, Nous, Soma*. Böylelikle insanın *Dionysos* yanını, coşkusalığını, *pathosunu*, duygulanımlarını, aklın baskısından öldürücü ve boğucu etkisinden çekip alır. Aslında Nietzsche'nin yapmak istediği insanın sadece bir yönüne ağırlık verip diğer yönünü bastırmak değildir. Bu tavır insanı bütünlüğünden uzaklaştırır. *Dionysos* insanın doğal yanındır ve salt coşku esirme ve haz üzerine kurulu bir yaşam, her şeyi tahrip eder. Aklın öldürücü, hiçbir yaşam sevinci ve coşkusuna izin vermeyen baskısı ise insanı kaskatı yapar. Nietzsche'de *Apollo*, yani akıl, düzen ve ölçü tanrısı olarak ifade edilebilir. Mutluluk ise *Apollo Dionysos* dengesinden oluşan estetik yaşamla mümkündür.

144

Hayattaki en iyi şeyin mutluluk olduğu Aristoteles düşüncesinin özüdür. Mutluluk erdemli bir yaşamla mümkündür ve o, erdemın ödülüdür. Erdem ise altın orta ile sağlanır. Zorunluluktan değil de güzel olduğu için erdemli olmak gerekir. En büyük erdem adalettir. Aristoteles'e göre erdemın üç özelliği vardır: "Bilinçli olması", "gönüllü olması", "sürekli olması." Erdemin bilinçli olması onun rasyonel bir tercih olduğu anlamına gelir. Bizi tercihe götüren üç şey vardır: "Güzel olması", "yararlı olması", "haz vermesi". Kaçınmaya götüren de üç şey vardır: "Çirkin olması", "zararlı olması", "acı vermesi".

Aristoteles'in bu konudaki görüşü şöyle: "Demek ki kendisi amaç olan yalnızca bir tek şey varsa, aradığımız bu olur; daha çok şey varsa, bunların arasında en çok kendisi amaç olanı. Kendisi için aranan, başka bir şey için aranandan; hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyen de, hem kendileri için hem de onun için tercih edilenlerden daha amaçtır diyoruz; hiçbir zaman bir başka şey için tercih edilmeyip hep kendisi için tercih edilen ise sadece kendisi amaçtır diyoruz. En çok mutluluğun böyle bir şey olduğunu düşünüyor, çünkü onu hiçbir zaman başka bir şey için değil, hep kendisi için tercih ediyoruz".²¹

Aristoteles mutluluğu anlamak için insanın işi nedir? sorusunu sorar. İnsanın işi akla uygun bir yaşam sürmektir. Akla uygun yaşamak salt doğru

²⁰ A. Topakkaya, *Platon-Aristoteles Karşılaştırması*, Nobel Yayınları, Ankara, 2014, s.141.

²¹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. S. Babür, Ayraç Yay. Ankara, 1997, s.9

olanı bilmek değil onu eylemekle de ilgilidir. "Nasıl olimpiyatlarda en güzellere ve güçlülere değil yarışanlara taç giydiriliyorsa aynı şekilde yaşamdaki iyi ve güzel insanlardan ancak doğru olarak eylemde bulunanlar başarılı olur."²²

Erdemden Duyulan Haz Eğilimden Duyulan Haz

En özlü ifade ile Aristoteles'te erdem "altın orta"dır. Eskilerin deyimi ile bu ifrat ve tefritten uzak olma ve aşırılıklardan kaçınmadır. "Yiğitlik, korkular ve cüretlerle ilgili orta olmadır... Para alma ile para verme konusunda orta olma cömertlik, aşırılığı ve eksikliği ise savurganlık ve cimriliktir"²³ Buna göre erdem ölçülülüktür ve ölçülülük arzulayan yanımızın akla uymasıdır. Arzulayan yanımız Kant'a göre fenomenal, duyusal, dürtüsel yönümüzü temsil eder. Bunun karşısında ise pratik akıl ve aklın buyrukları vardır. Burası "olması gerek" alanıdır. Kant'ın ahlaki insanı aklın emirlerini koşulsuzca yerine getiren bir otomattır. İnsanın ahlaki fiilinden dolayı hiçbir maddi ve manevi haz almaya hakkı yoktur. "Akıl, istemeyi pratik bir yasayla, haz ve acı duygusu hatta bu haz yasanın kendisinden alınan bir haz olsa bile araya girmeksizin, dolaysız olarak belirler ve ancak saf akıl olarak pratik olabildiği için, yasa koyucu olabilir."²⁴

Aristoteles'in etik anlayışında, haz ve erdem için iç içe olduğunu erdemden mutluluk yaratacağını söyleyebiliriz. Mutlu insan, dürtülerinin oradan oraya savurduğu bir domuz değil, aklıyla içinde yaşadığı içgüdüsel kaosa bir yön ve yol veren varlıktır. İnsanı kaos değil düzen mutlu eder. Her şeyi düzene koyan ve insanı içgüdülerinin girdabında kaybolmasını engelleyen akıldır. Mutluluk ancak aklın düzene soktuğu erdemli bir yaşamla elde edilebilir. Erdem hazzı kendi içinde taşır. "Erdemi sevenlerin yaşamı, bir takı gibi hazzı ayrıca gereksinim duymaz, hazzı kendi içinde taşır. Bu söylediklerimiz bir yana, güzel eylemlerden hoşlanmayanın iyi de olmadığı söylenebilir; çünkü hiç kimse haklı iş görmekten zevk duymayana adil, cömertçe eylemlerden zevk almayana da cömert diyemez."²⁵

O halde Aristoteles'te mutluluk, erdemde mutluluk; Kant'ta ise ahlak yasası altında mutluluktur. Her iki filozof da "eğilim"de mutluluğa karşı çıkmaktadır. Eğilimde mutluluk Kant'ın kullandığı bir kavram olup olumsuz bir anlam taşımaktadır. İçeriksel olarak on emrin yasakladığı günahlar ya da Hıristiyanlıktaki yedi ölümcül günahı temsil ettiği söylenebilir.

Duyusal bir içerik taşımayan genel ilkelere uyan ve ödevden doğan eylem kişiye önce bir acı verebilir ama bu acı bir süre sonra "kendine saygıya" dönüşür. Bu iç doygunluk ahlak yasası altında mutluluktur. Kant etiğinde bir ahlaki davranışın değeri onun ahlak yasasına ne derece yaklaştığına bağlıdır. İnsan genel ahlaki ilkelere uyarak mutluluğa layık olur ama mutlu olmayabilir. Önemli olan insanın mutluluğu eğilimde mi, ahlak

²² Aristoteles, *age.*, s.13.

²³ Aristoteles, *age.*, s.34.

²⁴ İ. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. Kuçuradi ve diğerleri, TFK Yayınları, Ankara, 1999, s.28.

²⁵ Aristoteles, *age.*, s.13-14.

yasasında mı aradığıdır. Bu konuyla ilgili olarak Nietzsche'nin hayatından bir kesit vermek yerinde olacaktır. Bu örnekle başta değindiğimiz filozofların yaşamları ve öğretileri arasındaki ilişkiye tekrar dönmüş olacağız. "Friedrich, ruhsal bunalımına kadar, Wagner'in karısında ideal kadının bedenleşmiş halini gördü. Cosima Wagner, asla vazgeçemeyeceği tek kadın olmuştur. Fakat zaafına hiç karşılık bulamamıştır. Özlemine duyduğu fevkalade karşılık vermeler asla gerçekleşmez."²⁶ "Friedrich Nietzsche ne yapacağını bilmez bir halde idi. Baba gibi gördüğü Wagner'in karısını elinden almak zaten asla söz konusu bile olamazdı. Bu yüzden eli kolu bağlıydı. Kaldı ki Wagner'e kıyasla Nietzsche hiçbir zaman kadınların ilahı ya da insafsız bir çapkın olamamıştı."²⁷

Wagner onun gözünde bir ilahdır. İşte burada ödipal sahne tekrar eder. Henüz daha çocukken ödipal korku ile yaptığı vazgeçiş bu kez bir farkla otonom olarak yeniden yapması gerekirdi, yani Cosima'dan kendi iradesi ile vazgeçmesi gerekirdi. 'Otonom' burada Kantçı bir anlatımla kendi eyleminin yasa koyucusu olarak kullanılmaktadır. Evrensel yasa gereği 'olması gereken' budur. Bu olması gereken temelinde vefa duygusu vardır. Ödipal sahne, yıllar önce korku nedeniyle anneden vazgeçen çocuğun, yetişkinlik yaşamında baba ve anne olarak gördüğü ödipal sevgi nesnelere benzeyen başka sevgi nesnelere karşı beslediği yasak hisler durumunda karşımıza yeniden ve yeniden çıkar ki burada kişinin vazgeçiş bir tercih olmalıdır.

La Zaman ve La Mekan

İnsan bedenini değiştirip ontolojik bir devrim yapmadıkça ve kösnül bir beden içinde yaşamaya devam ettikçe ya da "ölmeden önce ölmekçe" kendi bedeniyle savaşmaya devam edecek huzur ve sükunet bulamayacaktır. İhtiyaçlar girdabının içinde oradan oraya savrulup gidecektir. Canının istediği bir ihtiyacı doyurduktan sonra doygunluk hissedecek ve canı sıkılmaya başlayacak sonra tekrar istek duyacak ardından başka bir haz peşinde koşacak bu döngü böyle devam edip gidecek. Bununla birlikte hazzın varlığının, insanın algılamasını dağılmaktan kurtaran ve bir arada tutan bir güç olduğu da söylenebilir. Anlama yetisinin kategorileri de dahil entelektüel işlevler hatta zaman ve mekan bile insanda haz duygusunun gelişmesi ile paraleldirler. Hazzın ve acının olmadığı bir durumda mekan da yoktur: Sınırsızlık. (la mekan). Haz korku yaratır ve hazzın olmadığı yerde korku da yoktur. Korkunun olmadığı yerde zaman da olmaz. Sonsuzluk. (la zaman). Dolayısıyla Hakikat ontolojik bir olgudur. Barış, sükunet ve mutluluk mekanın ve zamanın olmadığı yerde bulunur. İnsan bedenini değiştirmedeği ve ondan kurtulamadığı sürece onunla birlikte çürüyüp gidecek ve sınırlı aynı zamanda sonlu bir varlık olacaktır. Burada insanın bedeninin zincirlerini kırıp özgürleşmesi onun kütle ve hacim varlığı ile ilgili değildir. Burada bahsedilen daha çok onun derisi yani tenidir. Çünkü haz

²⁶ M. Leis, *Nietzsche'nin Kadınları*, çev. Pınar Ceylan, Gendaş Kültür Yayınları, 2005, 37.

²⁷ M. Leis, *age.*, s.42.

derinin dış dünya ile teması sonucu meydana gelir. Hazza bürünen derinin isteklerini genel alıcılıktan gönüllü vericiliğe evriltmek gerekmektedir. Bu durumun ise natürel bir evrimle değil ancak insanın kendi çabası ile sağlanabilecek bir evrimle gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Freud ve Kant'ta Ontolojik Dönüşüm

İnsan niçin ahlaklı olmalı, onu ahlaki davranmaya iten sebepler ve güçler neler; pek çok duygunun işin içine girdiği duygular karmaşası olan insanda neyin Aristoteles'in dediği gibi tercih neyin Spinoza'nın dediği gibi sürekli geriye doğru giden sebepler zincirinde bir neden olduğunu nasıl anlayabiliriz? Burada insan iç içe geçmiş matruşka gibi görünüyor. Aklın derinliklerine indikçe, insanın resmini kazıdıkça gerçek insana ulaşabileceğimizi umut etmekteyiz. Bu süreç çok acı verici ve sancılı olabilir ama aklın kâşifleri kendileri ile yüzleştikçe bu onları daha da özgürleştirecektir. Eskilerin dediği gibi "tanıdığın olursa daha iyidir şeytan tanıyıp bilmediğin yabancı insandan."

Freud, zihin ile buzdağı arasında analogi kurarak, bilinci denizin yüzeyinde görünen kısma, kendisinin asıl önem verdiği, davranışlarımızın büyük bir kısmını oluşturan bilinçdışını ise denizin altında kalan daha büyük bölüme benzetmiştir. Kant ise bilinci, bütün bilme faaliyetlerine 'Düşünüyorum'un eşlik ettiği 'Tam algı' olarak nitelendirmiştir. "Bilinçli algılama diyebileceğimiz bu tam algı bir kendi kendinin bilincine varmadır, bir özbilindir."²⁸ "Zaten anlığın kendisi de önsel olarak bağlayıp birleştirme yetisinden ve verilmiş tasarımların çeşitliliğini tamalığının birliği altına götürme yetisinden başka bir şey değildir, bu da tüm insan bilgisinde en yüksek ilkedir."²⁹

Kant'a göre bilgi süreci duyumlarla başlar. Duyumlar zaman ve mekân formlarından geçerek anlığa ulaşır. Sonra anlama yetisinde kategoriler altına girerek nesne ile ilgili yargılar oluşturulur. "Öyleyse şeylerin varoluşuna ilişkin bilgimiz ancak görgül yasalara göre algının ve eşliğindekilerin erişebileceği yere dek uzanabilir. Eğer deneyimden başlamıyorsak ya da görüngülerin görgül bağlantı yasasına göre ilerlemiyorsak, o zaman herhangi bir şeyin var oluşuna ilişkin tahminimiz ya da arayışımız boş bir gösteriden başka bir şey olmayacaktır."³⁰ Burada duyum ve nesne ilişkisi kurulurken duyumların aynı zamanda birer haz kaynağı olduğu unutulmuştur. Diğer bir ifade ile görgül faaliyet aynı zamanda bir haz potansiyeline sahiptir. Haz problemini Kant her ne kadar etiğinde ele alsa da epistemik bir problem olarak hazzın, insanın hem kendisine ait hem nesneye yönelik bilgisi ile çok sıkı ilişkisi olduğu düşünülmektedir. İnsanın dünyayı haz doğrultusunda algılamasını "Zevken İdrak" olarak tanımlayabiliriz. İşte insanın haz doğrultusunda arzulanığı dünya fenomenal dünyadır. Kant fenomenal dünyanın karşısına numenal dünyayı koymaktadır. Bu dünya algılanamaz ama akılla düşünülebilir

²⁸ B. Akarsu, *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s.170.

²⁹ B. Akarsu, *age.*, s.170.

³⁰ İ. Kant, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1993, s.275.

dünyadır (intelligible). Dolayısıyla Kant'ın bilgi ve ahlak arasında kurmaya çalıştığı bağ haz noktasında düğümlenir. Bu durumu epistemik açıdan nasıl ele alabiliriz? Hazzın gerçekliği çarpıtıldığını, olduğu gibi vermediğini numenal olanı -bu Tanrı da olabilir- bizden sakladığını söyleyebiliriz. Etik ve epistemoloji arasındaki köprünün ise ontolojik cevher dönüşümü ile kurulabileceği düşünülmektedir. Bu ise bedeni değiştirmeyi gerekli kılar. Bu görevin nasıl başarılacağı insanın önünde bir ödev olarak duruyor. Bu başarılı olduğu zaman dinsel metinlerde yer alan "perdenin kalkması" ya da klasik felsefe metinlerinde geçen "aletheia" yani hakikatin üzerindeki örtünün açılmasının gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Burada aletheia, "meydana çıkma, gizinden çıkma, görünürme"³¹ anlamlarında kullanılmaktadır.

Ahlak Fizyolojisi

Kant'ın insan tasavvurunda insanın olduğu yanı ile olması gerektiği yanı arasında derin bir uçurum bulunur. Biz bu ayrımı düalist bularak insanın ampirik, duyusal, içeriksel yönü ile biçimsel, ilkesel tarafı arasındaki yarılmayı onun felsefesinde önemli bir problem olarak görmekteyiz.

İnsanın maddi yapısı almaktan doğan haz üzerine kuruludur. O bir taraftan bencilce doyum ararken diğer taraftan da yetilerini geliştirebilmek ve esenliğe ulaşabilmek için toplumsallığı arar. Bu insanın "toplumdışı toplumsallığıdır." Böylesi bir durumda madde-biçim, madde-ilke arasında uyumsuzluk vardır. Bu konumdaki insan mükemmellikten uzaktır. Fanidir. En üst düzeydeki iyiyi gerçekleştiremez. Ahlaki yürüyüşü iki ileri bir geridir. Bir musluğun yukardan doldurduğu bir musluğun altından boşalttığı bir havuzdur. İnsanın kendine karşı duyduğu bitmeyen şüphenin nedeni etik bir eylemi hiçbir zaman başarıyla devam ettirip sonlandıramamasıdır. Bu durumda yegane çözüm hiç hataya düşmemek için hareketsizlik midir? Biçimi-ilkeyi, madde yapmak bir çözüm olabilir mi? "Bir özne, ilgilendiği tüm şeyleri 'zevk ilkesini', kendi iyiliği ile ve yakınlarının iyiliğiyle ilgili tüm kaygılarını nasıl göz ardı edebilir? Kantçı etik ne tür bir canavar, nasıl bir insanlık dışı özne önermektedir? Bu sorgulama hattı, "ne kadar ileri gitmiş olursan ol, daima *bir çaba daha* gerekecektir" mantığıyla öznenin iradesini "sonsuz arındırılması" konusuyla ilgilidir."³² İşte insanın özgürlüğü tam da bu meleklik ve hayvanlık arasındaki gerilimden doğar. O ne biri ne diğeridir. Eğer sadece melek olsaydı duyusalılığı olmadığından onu ayartan bir güç de bulunmayacaktı. Dolayısıyla seçim yapma zorunluluğu da olmayacaktı. Sadece hayvan olsaydı salt güdüleriyle davranacağından yine özgür olmayacaktı. "Ele alınması gereken ikinci mesele Kant'ın görüşüne göre "etik cevher dönüşümü" diyebileceğimiz konularla ilgilidir: Salt biçimi, maddi olarak etkili bir dürtüye dönüştürme olasılığı meselesiyle."³³ "Buradaki

³¹ F.E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s.32.

³² A. Zupancic, *Gerçeğin Etiği*, çev. Ahmet Süreyya Özcan, Epos Yayınları, Ankara, 2000, s.30.

³³ A. Zupancic, *age*, s.30.

mesele artık dürtülerden ve güdülerden "arındırılma" meselesi değildir. Çok daha radikaldir: Biçim' nasıl 'madde' olabilir?"³⁴

İnsanın maddi yanı onun ampirik yanıdır. İnsan bu yönüyle hep almak ister ve "rab bana hep bana" der. Almak istediği şey burada elbette hazdır. İnsan acıdan kaçan hazza yönelen bir varlıktır. Freud'a göre hazzın kaynağı İd'den doğan bilinç dışı isteklerdir. Lacan'a göre "Tanrı bilinç dışıdır." Psikanalizin, davranışlarımızın yüzde doksan dokuzunun bilinç dışının yönettiği savı göz önüne alındığında bilinç dışının Tanrı olduğu akla yatkın geliyor, ancak bilinç dışının bencil, toplum dışı ve ahlaki olmayan istekleri Tanrı'nın öz nitelikleri ile çelişmektedir. Bu durumda belki Tanrı bilinç dışının ters yüz edilmesi ifadesi daha doğru olur. İşte o zaman iyi içgüdünün akla ihtiyacı kalmaz. Kendini ödeve uymak için zorlamaz. İçinden geldiği için iyilik dürtüsü ile hareket eder. Kap kaççı değil ver kaççı; dilenci değil al, al, Allah rızası için al! terennümü içinde bir vericidir. Herkese verir, tıpkı güneşin herkesi aynı ışıkla aydınlattığı, toprağın kendisine düşen her tohumu eşit şekilde beslediği gibi. Almadan duyulan haz vermeden duyulan hazza dönüşür. Bu haz çok daha yoğun ve güçlüdür. Şimdi sorulacak soru bunun nasıl gerçekleştirileceğidir. Daha açık bir ifade için başlangıç sorumuzu yineleyelim. Biçim (ahlak yasası) nasıl madde olur? İnsanın ampirik yönü olan madde insan tenidir. Ten bencildir. Bu haldeyken insan ötekinin vücudundan parçalı bir haz alır. Dolayısıyla tek bir yere odaklanabilir. Dikkatini sadece belirli bir noktaya sabitleyebilir. O halde insan, teninin bencillik zincirlerini ancak aşkla kırabilir. Ancak buradaki aşk batılı anlamda bir eros değil tasavvufi aşka daha yakın durmaktadır. Çünkü ancak böylesi bir aşk insanı bütüne ulaşmayı ve birliğe varmayı sağlayabilir. Aşk birliktir. Fetişizmin çözümdür.

Sonuç

Elimizde bir terazi olsa ve biz onun bir kefesine Freud koysak diğer kesesine dengeyi sağlamamız için Freud kadar Kant koymamız gerekecektir. Çünkü insanın sadece kendini düşünerek bencil hazları doğrultusunda davranma eğilimi güçlendikçe bunun karşısına o kadar güçlü bir akıl koymamız gerekir.

Kant, pratik aklın temel yasasını "öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin"³⁵ diyerek sadece kişiye ait olan tekil bir eylemin tümel bir yasaya uyması gerektiğini söyler ve bu kişisel eylem ya da maksime duyusal bir içeriğin eşlik etmemesi şartını ilave eder. Duyusal davranma bir patolojidir. Kant'a göre günlük eylemlerimiz az ya da çok daima patolojiktir. "Eylemlerimizi harekete geçiren bir şey bizi ileri sürmeye ya da arkadan itmeye hizmet eden olduğunda patolojik biçimde hareket ederiz. Bu zorlayıcı güç için Kant Triebfeder, 'dürtü' ya da 'teşvik' genel terimini

³⁴ A. Zupancic, *age*, s.31.

³⁵ İ. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İonna Kuçuradi ve Diğerleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1999, s.35.

kullanır"³⁶. Eyleminin içeriği haz ya da acı duygusuyla sınırlı kaldığı sürece 'içerik' ve 'biçim', 'madde' ve 'yasa' arasındaki uçurum devam edecektir. Yarığı kapatmanın ve birlikli bir insan yaratmanın tek yolu olarak da bencil ve kişisel dürtüyü yok edip yerine biçimsel olanı dürtü yapmak olacaktır. Bu bir ontolojik devrim Alenka Zupancic'in deyişi ile etik cevher dönüşümü ile olanaklıdır. "Buradaki mesele artık dürtülerden ve güdülerden arındırılma meselesi değildir. Çok daha radikaldir: 'biçim' nasıl 'madde' olabilir."³⁷ Böylece insan başkalarından bir şey alırken aldığı hazzın aynısını- bu cinsel haz almak olabilir, bir hediye almak olabilir- başkalarına vererek yaşar. Bu durum daha önce belirtildiği gibi özgecilik değildir. Burada vermenin kendisi bir zevktir. Buna bir tür sevinç diyebiliriz. Bu durumu Alenka Zupancic salt biçimi, maddi olarak etkili bir dürtüye dönüştürme meselesi olarak açıklar. Zupancic'e göre böyle bir etik eylem zahmetsizce gerçekleşir, fedakarlık ve feragat gerektirmez. Buna benzer bir durumu Lacan'da görürüz. "Lacan bir "saf arzu yetisi" olduğunu iddia etmektedir... En egoistçe yapılmış çıkar alışverişleri bile bu koşullarda açıklanmayacak bir ilk hamleye temel oluşturan bir verme hareketine, gelecekteki çıkarlara göre açıklanamayacak ezeli bir hediyeye dayanır."³⁸ İnsan, kendisinden tamamıyla bencil eğilimleri doğrultusunda davranacağı beklenildiği zaman bile herkesi ters köşeye yatırıp ve bütün beklentileri boşa çıkararak verme yönünde bir hareket gösterebilir. Bir ahlaki davranışın değeri onun dürtüleri karşısında direnebilme gücünden doğar.

Bu çalışmada dürtülerin ters yüz edilmesinin mümkün olup olmadığı araştırıldı. Diğer bir deyişle kötücül bencil ve zararlı dürtülerin yerine yapıcı ve verici kuvvetlerin yerleştirilip yerleştirilemeyeceği tartışıldı. İnsanı kımıldatıcı, itici ve harekete geçirici güçleri 'iyi' yapabilmek için onun cevherini değiştirip yeniden doğmasını sağlamak gerektiği belirtildi. Bu insanda bir paradigma değişimi sağlayacaktı. İnsan dürtülerinde yapılan değişim sonucu artık iyi dürtünün akla ihtiyacı da kalmayacak libido manevi bir cevhere, maddi olan tinsel olana dönüşecektir. Libido kategorik imperatif olacaktır. Bu ontolojik devrimin nasıl gerçekleştirilebileceği ise bizi daha ileri çalışmalar için heyecanlandırmaktadır.

Sonuç olarak insandan haz dürtüsünü söküp atmak mümkün değildir. Zaten o zaman insan kımıltısız ve rüzgarsız denizde hareket etmeden duran bir yelkenli gibi kalakalır. Ruh köken olarak 'yürü' anlamına gelmektedir. Amaç insanı yürüten insiyakları kökten değiştirerek yönelişindeki eğriliğe uygun bir açı kazandırmaktır.

³⁶ A. Zupancic, *Gerçeğin Etiği* çev.A.Süreyya Özcan, Epos Yayınları, Ankara, 2005. s.21

³⁷ A. Zupancic, *age.*, s.31.

³⁸ A. Zupancic, *age.*, s.11.

KAYNAKÇA

- Aristoteles; *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997
- Akarsu, Bedia; *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Cevizci, Ahmet; *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ciğeroğlu, Berrak; "Melanie Klein Kuramında Dişil Konum: Nesne Değişiminden Simgeleştirmeye Giden Yolda Baba İşlevi", M. Işıl Ertüzün. (Der.), *Baba İşlevi*, Bilgi Üniversitesi Kitaplığı, İstanbul, 2012.
- Freud, Sigmund; *Kendi Kendine Psikanaliz*, çev. Tahsin Büyükkören, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul, 1994.
- Freud, Sigmund; *Metapsikoloji*, çev.Emre&Ayşen Kapkın, Payel Yayınları, İstanbul, 2002.
- Freud, Sigmund; *Psikanalize Giriş Dersleri* cilt 2, çev.Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1997.
- Freud, Sigmund; *Uygurlık Din ve Toplum*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1995.
- Fromm, Erich; *Psikanaliz ve Zen Budizm*, çev. İlhan Güngören, Met/Er Yayınları İstanbul, İstanbul, 1979.
- Fromm, Erich; *Kendini Savunan İnsan*, çev. Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kant, İmmanuel; *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1993.
- Kant, İmmanuel; *Pratik Aklın Eleştirisi*, İonna Kuçuradi ve Diğerleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1999.
- Leis, Mario; *Nietzsche'nin Kadınları*, çev. Pınar Ceylan, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nietzsche, Friedrich; *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul, 2001.
- Peters Francis; *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hünler, H. Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.
- Topakkaya, Arslan; *Platon-Aristoteles Karşılaşması*, Nobel Yayınları, Ankara, 2014.
- Zupancic, Alenka *Gerçeğin Etiği* çev.A.Süreyya Özcan, Epos Yayınları, Ankara, 2005.

